

6. ТОЛЕРАНТИЗАЦІЯ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Свобода слова дає нам право говорити те, що ми думаємо, але ж вона не зобов'язує це робити. Це засвідчив так званий «карикатурний конфлікт», пов'язаний з ім'ям Мухаммеда. Він підтвердив наявність відмінностей цивілізацій: маємо нерозуміння на Заході психології релігійності Сходу. При цьому, якщо одним не вистачило розуміння глибоких релігійних почуттів, сплюндрованих їхньою неухважністю, то другі виявили явне перебільшення скоєного і навіть сприйняли хибну інформацію того, що відбулося, за істину. Схід поглибив конфлікт цивілізацій тим, що дав право використовувати як аргумент проти Західної цивілізації, судження, що та демократія, яку він несе, та свобода слова, яку він обстоює, може відкрити шлях до висміювання і знущань над їхньою вірою.

Світ глобалізується, а тому не слід думати, що аудиторія сказаного чи надрукованого обмежується лише якоюсь окремою місциною, регіоном, замкнута місцевим реципієнтом. То ж якщо ми, як ті, хто формує громадянське суспільство, в якому кожний є суверенним, хочемо бути розумними істотами, то нам слід підтримувати у відносинах між собою взаємну повагу, терпимість і взаємопорозуміння. Потрібно наводити мости між релігіями, а не займатися пошуками того, що їх різнить і в карикатурній формі це показувати. Треба бути відкритим до інших, відмінних від наших, цінностей, сприймати їх як данність і знати, що в світі цих цінностей хтось почуває себе щасливим, а відтак не має бажання міняти їх на інші і не потерпить будь-яке посягання, а тим більше в карикатурній формі, на них.

Якщо ми хочемо жити в мирі і дружбі з іншими людьми, з їх релігіями, то не повинні ображати їх різними провокаціями, побрехеньками, бо ж то раним їхнє серце, призводить до конфронтації. Шкода лише, що серед послідовників різних релігій в більшості є ті, хто налаштований на свою єдиноістинність, хто все інше сприймає як від лукавого. До них часто в силу їх інтелектуальної обмеженості й не доходить, що їхня релігія у її витоковому вигляді не може нормально існувати в ментальності інших народів, що там вона, в разі появи, зрештою етнізується до невпізнаваності. То ж чи варто її піддавати таким експериментам? Скажімо, японський християнин, що засвідчують тамтешні ікони, сприймає маленького Ісуса япончиком, а в Африці його малюють вже чорношкірим, як у нас гуцули одягають маленького Спасителя у вишиваночку.

Якоїсь однієї істинної релігії немає. Істинним є те, що об'єднує, як спільний корінь, всі релігії. Це є віра в буття світу надприродного, в спасіння завдяки вірі і слідуванню загальнолюдським нормам моралі, очікування життя в потойбіччі. Кожна релігія по-своєму вирішує ці істини. Одні напряму пов'язують людину з Богом, інші ж між ними ставлять спасителя або ж якогось пророка. Одні вважають, що вирішити свою майбутню долю можна лише через дотримання величезної кількості пропонованих їхніми церквами

обрядів і через посередництво служителя культу, інші ж, виходячи з того, що Бог в тобі і він виявляється через твою душу, закликають до простого молитовного єднання з ним, до богомислія, а не тілорухання.

То ж форма віри є людським витвором. А чи ж варто із-за цього кидатися в баталії? То ж не за Боже йде боротьба, не за те, що не від світу цього, а за людське, створене людською фантазією і виписане чи то у Священних книгах релігій, чи то втілене в організації і в конфесійних обрядових діях. Певно тому, враховуючи це, Ісус Христос закликав любити не лише ближнього одновірця, а навіть ворога.

У своїй життєвій діяльності ми, релігієзнавці, виходимо із принципу, що послідовник іншої релігії не є твоїм ворогом. Він йде до того ж Бога, що й ти, але іншою дорогою. Богів не десять, двадцять, більше, стільки, скільки існує у світі різних релігій, а один, але із своїм ім'ям в кожній з останніх. То ж іновірець є нашим попутником, а не грішником, відступником. Та й від чого він міг відступити, якщо релігія декого з них з'явилася, скажімо, навіть раніше на століття, а то й тисячоліття від твоєї.

В розмові із послідовниками православ'я, які клянуть інші конфесії, розглядають їх як явну єресь, ми їм часто задаємо просте питання: А чи християни Ви? Їх це дивує, бо ж вони незаперечно в цьому переконані, хоч, як видно, водночас залишилися у сприйнятті світу на рівні Старого Завіту. Моральні принципи останнього не є загальнолюдськими. Це стає очевидним, коли прочитаєш їх в контексті всієї старозавітної Біблії, бо ж там віднаходимо і вбивства, і пограбування, і зґвалтування, але представників інших народів, а не богообраного, яким є один етнос - євреї. Десять заповідей в старозавітному прочитанні адресовані саме євреям, і тільки їм. Ідею ж взаємної любові у світ людей і народів приніс Ісус Христос. Його вчення про любов далеко відмінне від старозавітного. Саме ним не то що можна, а й слід користуватися, коли йде мова про відносини між етносами і цивілізаціями, навіть між окремими людьми. Якщо ми будемо ним користуватися то у нас часто спрацьовуватимуть самоцензура, самообмеження. При відносинах з іншими ми будемо думати і про них, шануватимемо світ їх думання і діяння, а не прагнутимемо нав'язати їм своє, бо ж їхнє є таким же істинним, як і наше.

То ж хоч ми і є різні у всьому, в тому числі і в релігійності, але ми є рівними. Один віруючий чимось своїм конфесійним не переважає іншого. Відтак світ має характеризувати толерантність відносин. Дорога до неї тяжко дається людям, що засвідчує і той карикатурний скандал, який збудоражив світове мусульманство.

Це були вихідні положення нашого розуміння християнських богословських основ необхідності толерантності міжконфесійних відносин. На них ми наголошуємо під час різних міжконфесійних заходів, обстоюємо їх у своїх вид руках.

В Україні ми шукаємо різні форми формування міжконфесійної злагоди. Робимо це на чистому ентузіазму, на нашому людинолюбстві. За це нам ніхто не платить гроші і це не входить навіть в наші планові завдання. На

цьому ми тут наголошуємо, бо дехто впевнений в тому, що ми так говоримо, бо ж за це нам хтось платить.

Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ разом із Держкомнацрелігій і Українською Асоціацією релігійної свободи проводять в різних містах країни Дні релігійної толерантності, на які запрошуюються представники різних конфесій і релігійних спільнот. Навіть посидівши поруч, поспілкувавшись, побачивши один одного, вірні однієї конфесії переконуються в тому, що вони такі ж люди, як і вони, що їхня віра щира і переконана. Організуючи фестивалі художніх колективів різних релігійних спільнот, ми сприяємо їх взаємоознайомленню. Цій же меті слугує і видрук в нашому часописі «Релігійна панорама» не лише інформацій про різноконфесійне життя України й світу, а й Сторінки конфесій. Їх написання ми доручаємо переважно носіям того чи іншого віросповідання.

В усних бесідах з лідерами різних конфесій ми радимо їм, як толерантно входити і жити в полірелігійному світі, як знаходити дорогу до порозуміння з іншими. Вже маємо перші кроки цих пошуків, коли керівництво однієї конфесії просто для взаємоознайомлення відвідує офіси інших. Передає для бібліотек їх духовних навчальних закладів літературу про себе.

Ми також радимо конфесіям не чекати до себе кореспондентів із світських газет, а писати до них про свою діяльність, особливо благодійницьку. І це не є якоюсь саморекламою чи ж самозвеличенням, а інформацією про те, хто ми є, що ми робимо, як живемо в глобалізованому світі.

Взаємопізнанню може слугувати також утворена в офісі ЦеРІС У АР Бібліотека релігіє знавця. Вона має новини різноконфесійних видань (книги, часописи, газети). Бібліотеку постійно поповнюють новими своїми видруками офіси різних релігійних спільнот України.

Про шляхи толерантизації міжконфесійних відносин йде мова на багатьох конференціях, які проводяться У АР, У АРС і Відділенням релігієзнавства НАН України із запрошенням на них представників із різних церков і релігійних організацій. Проводяться також тематичні семінари, зокрема представників нових релігійних течій, рідновірів, етнорелігійних меншин та ін.

На формування толерантності міжконфесійних відносин працюють також міжнародні акції, які організують Міжнародна академія свободи релігій, Асамблея релігій світу, Парламент релігій та ін. Шкода лише, що Україна не представлена на них своїми конфесіями. Так, у вересні минулого року в Монреалі (Канада) відбувся черговий збір Парламенту релігій, але він знову відбудеться без представників українських релігійних спільнот, бо ж жодна із релігійних інституцій України не зреагувала на пропозицію взяти участь в ньому. На передуючому барселонському зібрання Парламенту, як це не дивно, релігійні спільноти України представляли науковці Відділення релігієзнавства ІФ НАН України.

Складається враження, що різноконфесійні спільноти України прагнуть діяти якимось самоізолювано від інших, навіть від суспільства. Вони не шукають приводів для зустрічей, взаємоознайомлення, проведення спільних акцій, зокрема в благодійництві. У будь-якому випадку від офіційно зареєстрованих релігійних спільнот (хіба що окрім багаїв, мормонів і п'ятидесятників) ініціативи із організації та проведення якихось міжконфесійних заходів не надходило. Вони ініціюються хіба що тими спільнотами, які ще прагнуть якимось ввійти в релігійний простір України. Це – Церква Єднання, Богородична Церква, Вознесені Володарі, саєнтологи, деякі інші.

У пресі різних конфесій (а Відділення релігієзнавства одержує понад 80 їх різних назв) ми знаходимо багато, відзначимо відверто, спотворювальних статей одних щодо інших. Читаючи їх, так і хочеться сказати: бреші, але знай міру. Зрозуміло, що такі публікації не сприяють міжконфесійній згоді, формуванню тієї любові до іншого, якій вчив Ісус Христос. Він вчив йти до інших зі словами: «Мир Вам!». Інший заслуговує на повагу до нього при всіх його відмінностях і особливостях.

Якщо перше тисячоліття нашої ери постало періодом формування християнства як єдиної світової релігії, то друге скоріше можна назвати періодом його конфесіоналізації, яка почалася поділом його в 1054 році на православ'я і католицизм, потім зреалізувалася в появі в XVI і наступних століттях великого різноманіття протестантських течій і завершилася поширенням ще більшого різноманіття в кінці XX століття неохристиянських спільнот. Перше століття третього тисячоліття християнства буде скоріше етапом утвердження в ньому другої частини Христової заповіді про любов. Християни мають стати християнами не лише за своїм йменуванням, а й за сутністю. Відтак на основі вчення про любов до ближнього матимемо толерантизацію міжконфесійних відносин.

Перші роки нового століття засвідчили, що Україна ще далека від цього. Це ми – світські релігієзнавчі інституції - організуємо зустрічі діячів і вірних різних конфесій, прагнемо якимось толерантизувати всі релігійні процеси України. Самі ж конфесії не виявляють якогось особливого бажання до цього. Навіть з'явилося деяке блокування в чомусь споріднених конфесій з метою протистояння поширенню інших. Тут маємо на оці і певне виокремлення т.зв. традиційних Церков, і поєднання протестантів, і спільні заходи харизматів.

Найгостріші колізії роздирали в минулому, як і в попередні роки наше православ'я. Московсько-Православна Церква ніяк не може змиритися з тим, що не лише вона репрезентує в Україні цю конфесію, що мають законне право на організацію і діяльність громади Київського Патріархату і Автокефальної Церкви. Шляхом бруталної діяльності своїх біляцерковних структур УПЦ МП прагне повернути собі храми цих Церков, всіяко оббріхує їх у своїй пресі, чим, зрозуміло, не сприяє міжцерковному порозумінню, толерантності відносин. І як би не відхрещувалося від цього

духовного хуліганства керівництво Московсько-Православної Церкви України, називаючи його «політичним православ'ям», але відчувається його підспудне спрямування й фінансування кимось. І скоріше не з України. Росії вигідно, коли в Україні наявні різні протистояння, між церковні колізії та ін. Відомо, що з таким реноме в Європу не пустять.

Московсько-Православна Церква ніяк не може змиритися з тим, що вона у своєму нинішньому, скажемо так, агафангелівському обличчі в незалежній і демократичній Україні є вчорашнім днем. Свідомі українці її не сприймають. Вона ще живе за рахунок тих політичних сил, які орієнтуються на Росію, зневажають незалежність нашої країни, її духовну самобутність, а також за рахунок тих українських громадян, які знаходяться в історичній сплячці й не можуть знати й бачити те зло, яке принесло Україні її буття в статусі колонії Російської імперії, те зло, яке принесло духовності нашого народу Московське Православ'я. Саме ця Церква спричинила те, що українець забув про свою етнічну належність, підмінивши її належністю конфесійною. На віднесеності українцями себе лише до православних спекулювали і ще спекулюють російські колонізатори. А це колонізаторство більш підле і згубне, ніж те, яке виявляли зокрема англійці чи французи щодо підлеглих їм інших народів.

Але Московсько-Православна Церква України виявляє свою агресивність не лише до інших православних спільнот країни. Вона з органічно притаманною їй ворожістю щодо інших сприйняла законну появу в Києві офісу українських греко-католиків. Маємо вже факти відкритого протистояння з боку біляцерковних структур УПЦ МП законному праву протестантських спільнот на побудову своїх молитовних будинків. А згадаємо протистояння між московсько-православними і мусульманами в Криму, де російськопіддана влада всіляко протистоїть розвитку мусульманської умми.

Відтак Московсько-Православна Церква України є найбільшим дестабілізатором релігійного спокою в нашій країні. Тому з врахуванням цього можна лише вітати наявну тенденцію поєднання зусиль різних християнських Церков і течій у прагненні організованого протистояння цьому антихристиянству Церкви Московської юрисдикції.

Якщо на відкрите і пряме протистояння із т.зв. історичними Церквами ранньопротестантські спільноти України (баптисти, адвентисти, п'ятидесятники та ін.) не йдуть, то напруга у їх відносинах з неохристиянськими спільнотами, зокрема харизматичними, вже відчувається, бо ж останні мають помітний успіх у своєму поширенні і в певному аспекті постають конкурентами наших традиційних протестантів. Характерно, що успіх у поширенні неохристиянським течіям забезпечує те ж християнство, але не змістом свого віровчення як релігії, а новітніми формами осягнення його, такими формами свого зовнішнього вираження, які більше імпонують молоді у вияві нею своєї релігійності. То ж на голій традиції нове століття не переживеш. Треба вловлювати поклики і потреби часу, постмодерністські

настрої сьогоднішнього віруючого і не протистояти тому вияву християнства, який є вже вчорашнім днем, посилаючись при цьому на традицію. Віломий вислів: традиції попередніх поколінь як кошмар тяготить над розумом і діяльністю нових.

В житті позахристиянських конфесій останні роки не відзначаються чимось особливим. В ісламі наростають впливи ваххабізму. Релігійний чинник постає все більше засобом національного самоутвердження кримських татар, а відтак зустрічає всіляку протидію цьому з боку московсько-православних півострова. Донецький ісламський регіон продовжує й далі політизуватися. Веде активну боротьбу із іншими чотирма управліннями мусульман країни ДУМУ, очолюване шейхом Ахмедом Тамімом. Хоч він себе подає за муфтія України, але інші мусульманські течії не визнають це, аргументуючи часто хабашістською спрямованістю ДУМУ.

Іудаїзм України загалом також є неспокійним. Тут маємо шість різних його течій, які далекі від толерантності у своїх відносинах. Що стосується неоорієнталістських чи рідновірських конфесій, то тут в останні роки спостерігалася стабілізація їх кількісних виявів, навіть деяке зменшення. Рідновірський рух, як і Православ'я України, роздирають гострі протиріччя.

Ті активні дії з організації і проведення Днів релігійної толерантності, різноманіття конференцій, які ЦеРІС У АР, У АРС, Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ разом із Держкомнацрелігій проводилися в різних регіонах країни, загалом дали свої плідні наслідки. Ми не маємо організованого керівництвом Церков відкритого протистояння між різними релігійними об'єднаннями в Україні. Більше того, вони із зацікавленням і своєю активною участю сприймають ті міжконфесійні заходи, які нами проводяться, прагнуть донести до громадськості інформацію про себе. Будемо сподіватися, що й для України третє тисячоліття зрештою стане добою толерантності міжконфесійних відносин. Тут треба усвідомити, що Христос, коли говорив, щоб всі були ОДНО, закликав не до організаційного поєднання, а духовного. **Основою цього могло б ефективно слугувати моральне вчення всіх конфесій, яке хоч в своєму словесному вираженні є різним, але у змістовному наповненні майже ідентичне.**

7. ГРОМАДЯНСЬКА РЕЛІГІЯ ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ МІЖКОНФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ

Як це не дивно, але в Україні чомусь не прийнято говорити про громадянську релігію. Дехто, зважаючи на актуалізацію нами цього феномену, прагне звинуватити Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ в антиконфесійних (подеколи навіть називають конкретні релігії чи конфесії) намірах. Дехто в цьому вбачаємо прагнення знайти якесь духовне підґрунтя